

HOẠT ĐỘNG TRẢI NGHIỆM SÁNG TẠO TỪ KINH NGHIỆM GIÁO DỤC QUỐC TẾ VÀ VĂN ĐỀ CỦA VIỆT NAM

PGS.TS. ĐỖ NGỌC THỐNG

Bộ Giáo dục và Đào tạo

1. Đặt vấn đề

Giáo dục (GD) sáng tạo là một yêu cầu quan trọng trong chương trình GD phổ thông (GDPT) của rất nhiều nước. Không có sáng tạo thì không thể có phát triển. Sáng tạo đòi hỏi moi cá nhân phải nỗ lực, năng động, có tư duy độc lập. Yêu cầu sáng tạo thẩm sâu vào tất cả mọi thành tố của chương trình GD, từ mục tiêu, nội dung, phương pháp và phương tiện đến kiểm tra - đánh giá. Tuy nhiên, trong khuôn khổ nhà trường phổ thông, các môn học mang nhiều tính lý thuyết (academic), trước những kiến thức (thuật ngữ, khái niệm khoa học) đã trở nên kinh điển, thành khuôn vàng, thước ngọc của moi thời, yêu cầu sáng tạo không hứa hẹn nhiều. Sáng tạo chỉ được phát huy tối đa khi học sinh (HS) thực hành, vận dụng những kiến thức lý thuyết đó vào thực tiễn đời sống. Chính vì vậy, GD sáng tạo sẽ rất hiệu quả trong các hoạt động (HĐ) trải nghiệm - nhiều nước gọi là HĐ sáng tạo.

Trong chương trình GD của mỗi nước, bên cạnh các HĐ dạy và học qua các môn học còn có chương trình HĐ ngoài các môn học. Ở đó, HS thông qua các HĐ đa dạng và phong phú gắn với thực tiễn để trải nghiệm, thử sức. Các em vừa củng cố các kiến thức đã học, vừa có cơ hội sáng tạo trong vận dụng do yêu cầu của các tình huống cụ thể. Chương trình HĐ trải nghiệm sáng tạo (TNST) sẽ giúp HS phát triển hài hòa giữa thể chất và tinh thần. Việc thực hiện chương trình HĐ TNST ở nhà trường phổ thông được các nước phát triển thực hiện một cách linh hoạt, có nước do nhà trường tổ chức, có nước do tổ chức xã hội kết hợp với nhà trường để tổ chức chương trình này một cách hài hòa giúp HS vừa trải nghiệm thực tiễn vừa học tốt các môn học chính khóa. Trong bài viết này, chúng tôi giới thiệu kinh nghiệm tổ chức các HĐ TNST ở nhà trường Anh và Hàn Quốc, từ đó nêu lên một số vấn đề cần trao đổi để làm sáng tỏ về HĐ TNST trong nhà trường phổ thông Việt Nam.

2. HĐ trải nghiệm đối với HS phổ thông nước Anh

Ở nước Anh và nhiều nước phát triển, GD không chỉ phó thác cho mình nhà trường. Rất nhiều tổ chức, cá nhân, xã hội đều chung tay góp sức và cùng chia sẻ sứ mệnh nặng nề mà vinh quang ấy. Một trong những trung tâm GD trải nghiệm được rất nhiều HS tham gia là Trung tâm Widehorizon (tạm dịch: Chân trời rộng mở). Thành lập năm 2004, Chân trời rộng mở như là niềm hi vọng của GD ngoài trời trong đó có dạy học phiêu lưu - mạo hiểm (Adventure Learning). Trung

tâm này vốn là sáng kiến của các khu Greenwich và Lewisham thuộc thành phố London, sau đó mở rộng ra nhiều vùng khác.

Tâm nhìn hay sứ mạng của tổ chức này đơn giản là: "Chúng tôi tin rằng mỗi đứa trẻ đều có cơ hội trải nghiệm những tri thức về phiêu lưu - mạo hiểm như là một phần được GD trong cuộc đời chúng."¹ Tâm nhìn ấy bắt đầu từ một hiện thực mà họ cho là khó tin rằng: hơn 50% trẻ em của nước Anh chưa bao giờ biết nông thôn, miền quê là gì; riêng London con số này là 35%. Cứ 10 trẻ ở Thủ đô nước Anh thì có tới 4 em sống trong đói nghèo và luôn có nhu cầu được đến những địa điểm ngoài trời an toàn với giá thấp.

Việc rất nhiều trẻ em chưa biết nông thôn là gì cùng với sự giảm sút đáng kể cơ hội GD thông qua các cuộc tổ chức thăm quan cho trẻ em ở các nhà trường phổ thông là nguyên nhân của sự lo lắng về tương lai của trẻ nhỏ, về quyền được kết nối với thiên nhiên giảm sút và vô số các lợi ích khác liên quan đến GD ngoài trời. Những người sáng lập ra Chân trời rộng mở khẳng định việc đi thăm các miền quê và trải nghiệm GD ngoài trời là một trong những yếu tố quyết định cho sự phát triển lành mạnh của trẻ và học tập về phiêu lưu - mạo hiểm là một chất xúc tác mạnh mẽ cho điều đó. Những khóa học và HĐ phiêu lưu - mạo hiểm sẽ làm cho HS hứng thú và học tập tốt hơn.

Hàng loạt các HĐ ngoài trời cho tất cả các lứa tuổi học đường, từ tổ chức trải nghiệm thiên nhiên cho HS tiểu học đến các HĐ phiêu lưu, mạo hiểm cho HS thanh, thiếu niên. Nhiều HĐ liên kết với các chủ đề của chương trình phù hợp với mục đích, đối tượng học tập. Chẳng hạn, liên quan đến môn khoa học là việc quan sát: thú lớn và thú nhỏ; đầm mình xuống ao hồ; môi trường sống, vực đá, đầm lầy (muối) siêu khí hậu... Liên quan đến môn Địa lí là các khái niệm bờ biển, sông ngòi, sự trái ngược của các hướng; địa mạo học... Liên quan đến môn nghệ thuật như làm báo, đồ gốm, môi trường nghệ thuật... Liên quan đến GD thể chất là chạy định hướng, khám phá đường đua... Liên quan đến lịch sử như các triều đại Victory, WWII, khám phá của tôi... Liên quan đến thiết kế công nghệ là việc xây cất nhà cửa, những kỹ năng sinh tồn... Trong đó, học phiêu lưu - mạo hiểm với các nội dung như: kayaking, bắn cung, leo dây thừng; xe đạp núi, leo trèo và cắm trại...

1. Tất cả các thông tin và trích dẫn trong phần 2 này đều từ <http://www.widehorizons.org.uk>

Phiêu lưu, mạo hiểm đóng vai trò quan trọng trong học tập và phát triển của con trẻ. Với một số người, phiêu lưu, mạo hiểm có thể trở thành một bí quyết học tập. Vai trò, tính hữu ích của các HD ngoài trời và phiêu lưu - mạo hiểm đã được khẳng định rất rõ. Một nghiên cứu mới công bố gần đây chỉ ra rằng cần mở rộng các tri thức hữu ích cho trẻ em thông qua môi trường bên ngoài: "Các HD học tập ngoài trời, ví dụ như học ở vườn trường, công viên địa phương, thăm nông trại và các khu dân cư sẽ làm cho các môn học chính giàu có thêm và giúp cho HS hứng thú học tập hơn." Hussain Shefaar, một giáo viên dạy lớp 5 trường Tiểu học Cayley nhận xét: "Nhiều trẻ em đã vượt qua được những rào cản cá nhân và tất cả mọi HS đều tăng thêm lòng tự tin. Những kỹ năng làm việc nhóm của trẻ là rất tốt và điều đó đã mang lại cho các em cách nhìn quan trọng về sự trợ giúp bạn bè cùng trang lứa trong tất cả các HD".

Trong dạy học hiện đại, lớp học không thể là không gian sáng tạo cho tất cả mọi người; không gian cảm hứng thực sự chỉ có thể là môi trường tự nhiên với một số người, với một số khác có thể sử dụng phiêu lưu, mạo hiểm để bổ sung và mở rộng tri thức của họ. Theo *Chân trời rộng mở*, những lợi ích của học tập phiêu lưu - mạo hiểm là xa rộng và lâu dài. Với HD phiêu lưu, mạo hiểm, trẻ con là trung tâm, do vậy chúng không thể quên được. Một trung tâm *Chân trời rộng mở* cần có khá đầy đủ các phương tiện để tổ chức được các HD ngoài trời, HD trải nghiệm và phiêu lưu - mạo hiểm. Dưới đây là thông tin của Trung tâm chân trời rộng mở về môi trường ở London:

Phương tiện: phòng học; vườn/công viên; bếp; nơi đỗ xe; sân chơi; thiết bị đo thời tiết; địa điểm tạo khu hoang dã (wildlife site)

Các HD trải nghiệm: muông thú; nghệ thuật và thiết kế; trường học về rừng; môi trường sống; các loại thú nhỏ; định hướng và bản đồ; cây cỏ; thu gom vật liệu phế thải; đá và đất; các mùa; tri giác và cảm giác; nghề xây dựng...

* **Một vài bình luận:** Bình thường, nói đến phiêu lưu - mạo hiểm là nói đến những hành động "có tính chất liều lĩnh, vội vàng, không tính toán kĩ trước khi làm, không lường đến hiệu quả nghiêm trọng có thể có"; "liều lĩnh khi làm một việc biết là có thể mang lại hậu quả rất tai hại" như *Từ điển Tiếng Việt²* đã nêu. Tuy nhiên, ở một phương diện khác, phiêu lưu - mạo hiểm có những điểm tích cực cần phải suy nghĩ, tận dụng và vận dụng phù hợp trong việc GD tuổi trẻ học đường, tổ chức cho các em học cách phiêu lưu - mạo hiểm thông qua nhiều hình thức HD TNST.

2. Viện Ngôn ngữ học, (2000), Hoàng Phê (chủ biên), NXB Đà Nẵng.

Cái nhân hợp lí của lời khuyên cần có sự mạo hiểm, hay những điểm tích cực hàm chứa trong những hành động phiêu lưu là thái độ dám dấn thân, lòng dũng cảm đương đầu với các thử thách, hiểm nguy; dù biết đó là nghiệt ngã, dù biết có khi phải trả giá rất đắt, kể cả sinh mạng... Thời nào cũng vậy, làm việc gì cũng thế, tôi nghĩ trong nhiều trường hợp rất cần những hành động dám chấp nhận phiêu lưu - mạo hiểm, cũng là dám dấn thân. Triết lí dân gian "vào hang mới bắt được cọp", "có chí làm quan, có gan làm giàu" cũng hàm ý ấy.

Tuy nhiên, có một thực tiễn cần lưu ý là xã hội ngày càng phát triển, văn minh ngày một cao hơn thì con người, đặc biệt trẻ em trong những gia đình khá giả ngày càng được nuôi dưỡng một cách "công phu", "cẩn trọng" với rất nhiều thiết bị hiện đại, hết sức tiện lợi, đủ đầy, cái gì cũng có sẵn, vì vậy cũng chẳng cần vận động, tìm hiểu thêm từ cuộc sống; không cần nỗ lực của bản thân, lại càng cấm kị không được phiêu lưu - mạo hiểm. Ở cực đối lập, số trẻ em sinh ra trong đói nghèo, thiếu thốn, suốt ngày chỉ lo làm việc kiếm tiền để sống và tồn tại đã khó, nói gì đến chuyện du lịch, chơi bời, thử thách trong những cuộc phiêu lưu - mạo hiểm. Cứ theo hiện trạng ấy và cộng thêm nhiều yếu tố khác nữa, nhà trường truyền thống thường gó bó HS trong bốn bức tường và các HD trong khuôn viên của nhà trường, chủ yếu là mảnh sân trường, thậm chí có trường không có cả sân chơi cho trẻ. Kết quả là nhiều HS tiểu học ở thành phố không phân biệt nổi trâu và bò, ngan và ngỗng, sông và suối; nhiều em chưa bao giờ được ngắm một ánh trăng rằm...

Yêu cầu của dạy học hiện đại cho thấy, không gian học đường không thể bão dàm hết các nhu cầu học tập theo nghĩa rộng - học thông qua các trải nghiệm, gắn với cuộc sống thực. Đó là chưa nói tới một yêu cầu cao hơn là học sáng tạo. Từ xưa đến nay, rất nhiều ý tưởng mới mẻ, sáng tạo lại xuất hiện từ HD trải nghiệm, từ sự va vấp, cọ sát, đối mặt với các tình huống có thực trong cuộc sống; và không ít sự sáng tạo lại là kết quả từ những hành động phiêu lưu - mạo hiểm...

3. HD trải nghiệm trong chương trình GD Hàn Quốc

Cùng với HD dạy học các môn học, đây là một trong hai HD tạo nên chương trình GD Hàn Quốc³. HD này được thực hiện xuyên suốt từ tiểu học đến THPT với phân bổ thời lượng như sau (số giờ cho HD TNST trên tổng số giờ của mỗi cấp):

Tiểu học	THCS	THPT
780/5828 = 13,4%	306/3366 = 9,1%	24 unit/204 unit = 11,8%

3. Theo Thông báo số 2009 - 41(2009.12.23) của Bộ Giáo dục và Khoa học Công nghệ Hàn quốc.

3.1. Quan niệm về HĐ TNST

HĐ TNST là HĐ ngoại khóa sau các giờ học trên lớp, có mối quan hệ bổ sung, hỗ trợ cho HĐ giảng dạy, được thực hiện nhằm mục tiêu đào tạo ra các thế hệ nhân tài có định hướng tương lai với đầy đủ nhân cách và sức sáng tạo, biết vận dụng một cách tích cực những kiến thức đã học vào thực tế, đồng thời biết chia sẻ và quan tâm tới mọi người xung quanh. HĐ TNST về cơ bản mang tính chất là các HĐ tập thể trên tinh thần tự chủ cá nhân, với sự nỗ lực GD nhằm phát triển khả năng sáng tạo và cá tính riêng của mỗi cá nhân trong tập thể.

Chương trình GD ngoại khóa sáng tạo gồm 4 nhóm HĐ chính là *HĐ độc lập*, *HĐ câu lạc bộ*, *HĐ tình nguyện* và *HĐ định hướng*. Về HĐ cụ thể trong từng nhóm, nhà trường có thể lựa chọn và tổ chức thực hiện một cách linh động sao cho phù hợp với đặc điểm của HS, cấp học, khối lớp, nhà trường và điều kiện xã hội của địa phương. Các nhóm HĐ và nội dung được nói tới ở đây chỉ mang tính chất tham khảo, các trường có thể lựa chọn và tập trung thực hiện các chương trình giảng dạy khác nếu thấy chương trình đó giàu tính sáng tạo hơn chương trình này.

HĐ TNST ở cấp Tiểu học lấy trọng tâm là hình thành những thói quen sinh hoạt cơ bản, nuôi dưỡng ý thức, tư duy tập thể cho HS, đồng thời phát hiện những tố chất, cá tính của các em. *HĐ TNST ở cấp THCS* tập trung tạo dựng cho HS thái độ biết chung sống hòa hợp với mọi người trong cộng đồng, biết suy nghĩ tới hướng đi trong tương lai của bản thân, đồng thời biết tự phát hiện và khẳng định bản thân. *HĐ TNST ở THPT* lấy trọng tâm là giúp định hướng các nhu cầu đa dạng của HS theo hướng lành mạnh, hình thành mối quan hệ giữa người với người toàn diện hơn, biết tự lựa chọn hướng đi cho bản thân và phát triển theo đúng bản chất của mình.

HĐ TNST coi trọng các HĐ thực tiễn mang tính tự chủ của HS, vì vậy nên tổ chức cho HS và giáo viên cùng tham gia bàn bạc, nêu ý kiến hoặc tự HS xây dựng kế hoạch và phân chia công việc. Tuy nhiên, việc cân nhắc tới những đặc trưng về văn hóa, khí hậu của nhà trường và địa phương để thực hiện một cách linh động, sáng tạo và sử dụng có hiệu quả thời gian, các yếu tố nhân lực, vật lực cũng rất quan trọng.

3.2. Mục tiêu của HĐ TNST

HĐ TNST giúp HS tự nguyện tham gia vào các HĐ ngoại khóa sáng tạo nhằm phát triển, nâng cao các tố chất và tiềm năng của bản thân, nuôi dưỡng ý thức sống tự lập, đồng thời tham gia các HĐ quan tâm chia sẻ tới những người xung quanh trên cở sở hiểu hơn về họ sẽ giúp định hướng, hình thành cho các em ý thức cộng đồng và những phẩm chất cao đẹp mà một người công dân thế giới cần có.

HS tự nguyện tham gia vào các HĐ sáng tạo, độc đáo, qua đó, nuôi dưỡng năng lực ứng phó một cách

tích cực với môi trường đang dần biến đổi và thực hiện vai trò của một thành viên cấu thành xã hội.

HS tham gia một cách tự nguyện, thường xuyên vào các HĐ câu lạc bộ, qua đó, giúp phát huy theo hướng sáng tạo sở thích và năng lực đặc biệt của các em, đồng thời nuôi dưỡng năng lực hợp tác, đoàn kết trong học tập và xây dựng một tinh phong luân tìm tòi, sáng tạo.

Giúp các em biết quan tâm, chia sẻ với hàng xóm láng giềng và những người xung quanh, hình thành thói quen sinh hoạt bảo vệ môi trường tự nhiên và hơn thế còn giúp các em nhận ra giá trị của cuộc sống.

Giúp các em phát hiện ra năng lực, tố chất và sở thích của bản thân, từ đó xây dựng bản sắc, cá tính riêng của mình, đồng thời có được nhiều thông tin liên quan tới học tập và công việc sẽ giúp các em biết lập kế hoạch, chuẩn bị cho hướng đi tương lai của bản thân.

3.3. Nội dung khái quát của các HĐ TNST

Nội dung khái quát của các HĐ TNST được miêu tả trong Bảng 1 (Xem bảng 1). Dựa vào bảng 1, mỗi nhóm đều được cụ thể hóa: Mục tiêu; Nội dung; Phương pháp; Kiểm tra - đánh giá. Dưới đây chỉ nêu ví dụ về nội dung cụ thể của 1 HĐ GD:

HĐ câu lạc bộ:

(1) Câu lạc bộ học thuật

- Hội thoại bằng tiếng nước ngoài, nghiên cứu khoa học, tìm hiểu, nghiên cứu xã hội, nghiên cứu đa văn hóa...vv

- Phát minh, sử dụng hiệu quả máy tính, internet, báo chí ...vv

(2) Câu lạc bộ văn hóa nghệ thuật

- Văn nghệ, sáng tác, hội họa, điêu khắc, thư pháp, nghệ thuật truyền thống, nghệ thuật hiện đại...vv

- Thanh nhạc, nhạc cụ, nhạc kịch, ô pê ra....vv

- Diễn kịch, phim, phát thanh truyền hình, chụp ảnh...vv

(3) Câu lạc bộ thể dục, thể thao

- Các môn thể thao dùng bóng, điền kinh, bơi lội, thể dục nhịp điệu, cầu lông, trượt băng, đi bộ, cắm trại...vv

- Các trò chơi dân gian, môn vật, Taekwondo, Taekkyon, võ thuật...vv

(4) Câu lạc bộ HĐ thực tế

- Ăn, thêu thùa, may vá, cắm hoa...vv

- Chăn nuôi, trồng trọt, tạo cảnh ...vv

- Thiết kế, làm mộc, chế tạo rô bốt ...vv

(5) Câu lạc bộ đoàn thể thanh thiếu niên

- Liên đoàn hướng đạo (scout), Liên đoàn nữ hướng đạo, Đoàn Thanh niên, Hội Liên hiệp Thanh niên, Chữ thập đỏ...

4. Một số vấn đề cần thảo luận về HĐ TNST cho chương trình GD phổ thông Việt Nam mới

4.1. Nhận xét và khuyến nghị

- Lâu nay, Chương trình GDPT Việt Nam đã có

Bảng 1: Nội dung khái quát của các HD TNST

Nhóm HD	Tính chất	HD
HD tự chủ	Nhà trường đẩy mạnh phát triển các HD tự chủ, lấy trung tâm là các em HS; HS hăng hái tham gia vào các HD GD của nhà trường.	- HD thích ứng; - HD tự quản; - HD tổ chức sự kiện; - HD sáng tạo độc đáo...vv
HD câu lạc bộ	HS tự nguyện tham gia vào các HD câu lạc bộ để bồi dưỡng tinh thần đoàn kết, hợp tác; phát huy sở thích và năng lực đặc biệt của bản thân.	- HD học thuật; - HD văn hóa nghệ thuật; - HD thể thao; - HD thực tập siêng năng; - HD đoàn hội.
HD tình nguyện	HS tham gia vào các HD chia sẻ quan tâm tới hàng xóm láng giềng và những người xung quanh, HD bảo vệ môi trường.	- Tình nguyện trong trường; - Tình nguyện địa phương; - Bảo vệ môi trường tự nhiên; - HD chiến dịch...vv
HD định hướng	Thông qua các HD phát triển bản thân phù hợp với năng lực, đặc điểm và sở thích của mình, HS sẽ tìm hiểu và lên kế hoạch cho hướng đi tương lai của mình.	- Khám phá bản thân; - Tìm hiểu thông tin về hướng phát triển tương lai; - Lập kế hoạch cho định hướng tương lai; - HD trải nghiệm ...vv

HD GD nhưng chưa được chú ý đúng mức; chưa hiểu đúng vị trí, vai trò và tính chất của các HD GD.

- Chưa xây dựng được một chương trình HD GD đa dạng, phong phú và chi tiết với đầy đủ các thành tố của một chương trình GD.
- Chưa có hình thức đánh giá và sử dụng kết quả các HD GD một cách phù hợp.
- Nên tham khảo chương trình HD TNST của Anh và Hàn Quốc, từ đó thêm bớt, vận dụng sáng tạo và phù hợp với điều kiện của nhà trường Việt Nam.

4.2. Mấy vấn đề cần làm sáng tỏ

Để xác định được nội dung, hình thức, phương pháp và đánh giá HD TNST trong chương trình GDPT mới của Việt Nam, theo chúng tôi cần tập trung và làm sáng tỏ một số vấn đề sau:

a. *Quan niệm về HD TNST*: Thế nào là HD TNST? Phân biệt với HD dạy học? Mục tiêu của HD TNST? Nội dung của các HD TNST? Quan niệm về HD TNST có gì giống và khác với các HD trong chương trình truyền thống và chương trình hiện hành? Tại sao cần tổ chức HD theo yêu cầu TNST?

b. *Các hình thức của HDGD TNST*: Các hình thức kế thừa từ chương trình truyền thống và hiện hành; Các hình thức có thể học hỏi từ kinh nghiệm các nước phát triển, vận dụng vào thực tiễn nhà trường Việt Nam; Các hình thức đề xuất nhằm đáp ứng yêu cầu mới và mang bản sắc đặc thù (địa phương/vùng/miền; tôn giáo; giới tính; văn hóa...).

c. *Cách xác định, đề xuất và lựa chọn các hình thức HD TNST*: Các nguyên tắc để xác định, đề xuất và lựa chọn; Quy trình tiến hành xây dựng và phê chuẩn các HDGD trải nghiệm; Nội dung và cấu trúc văn bản CT về HDGD TNST.

d. *Hướng dẫn thực hiện và đánh giá HDGD TNST*:

Xác định các HDGD TNST phù hợp cho từng cấp; Hướng dẫn thực hiện các HDGD TNST; Hướng dẫn đánh giá và sử dụng kết quả các HD TNST.

e. *Kinh nghiệm quốc tế về HDGD TNST*: Tổng quan chung; Một số nước tiêu biểu (Hàn Quốc, Anh...); Khả năng ứng dụng và triển khai cho nhà trường phổ thông Việt Nam.

f. *Điều kiện để tổ chức các HDGD TNST*: Các điều kiện pháp lý, chủ trương chính sách, vật chất và tinh thần; Đánh giá về khả năng triển khai và dự báo những tác động của việc thực hiện các HD TNST của nhà trường phổ thông Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

[1]. Chương trình GD phổ thông Hàn Quốc, (2009).

[2]. Chương trình GD phổ thông Anh Quốc, (2013).

[3]. Chương trình GD phổ thông Việt Nam, (2006).

[4]. Chân trời rộng mở- <http://www.widehorizons.org.uk>.

SUMMARY

The paper analyzes the educational experiences on creative experience activities in UK and Korea. Creative education is a critical requirement in overseas general education curriculum. Besides formal teaching and learning through subjects, there are also extra-curriculum programs with various practical activities. The creative experience programs will link schools to the reality and society; help students to develop spiritual and physical aspects. In Vietnam, these activities have not been properly recognized, without assessment and research results.

Keywords: Activity, creative experience activity, education, creative education, creativeness.